

פראנס מזרל - אמן ויותר מזה

עם תערוכתו במוסיאון חיפה

הסוציאליים, הוא אחד האמנים הגדולים ביותר של המאה ה-20. תאמרו אמן פוליטי, בהוראה האצילית ביותר של המושג, ודמותו של מזרל — לא של נרדף, אלא של אלוהי או מאימאקובסקי — עולה ברימוני. תאמרו צייר ספרותי (מאוד לא אופנתי כיום) ומייד אני חושב על מזרל. תאמרו אמן וקומוניסט. בגוף אחד, בלא חיכוך, כלומר, אמן

יש יצירות, לא דווקא לבניהנעורים, שאת הרושם הגדול ביותר הן מותירות כך בגיל צעיר, כדרך שיש גם ההיפך מזה. ספק אם אדם צעיר, על אחת כמה וכמה נער, מסוגל לעמוד על מלוא קיסמה של יצירת הצייר ורמר, למשל, או על מלוא משמעותו של פאוסט זה של גתה. מצד שני, ספק אם אדם בגיל העמידה עוד יתפעם כמו

פראנס מזרל: הלחם היומי, חיתוך עץ, 1953

שמוסוגל היה להתפעם בנעוריו למיקרא הנוסך הקטן של אכספרי או זיקני בית הספר בויכח ואפילו כיתבי סטיבנסון, דימא ווולטר סקוט, שלא להוכיח את פינוקיו — אהבת נעורי — שלפני כמה שנים שבת אליו ומצאתיו ספר נתעב ממש, באותה הספה „פראגמטית“ בלתיפוסקת המכוונת ליצור מין דפוס נער איריאלי. איריאלי, כלומר, כזה הכולע בתוכו את כל הפרטים ואין בו מקום לשום ייחוד, שום חריגה מן הנורמה הסוציאלית הכפותה והכופתת ביותר. התמול מזל ואל חיתוכי-העץ של פראנס מסרל או מזרל, כפי שמקובל להגות את שמו, הפלמי הגעתי בעודי בתקופה שבה סערתי-הנפש של הנעורים עוד לא פינתה את מקומה לביקורת התבונה השוואה יותר, אם כי אולי חכמה פחות, של שנות העמידה. מאז, אני חוזר אליו שוב ושוב. לא, אין שנה שבה לא חזרתי אליו ואין לי שימחה כשימחה הפוקדת אותי בשעה שאני מגלה שידיד מידירי הקרובים שותף לי באותה אהבה מת-מעט.

יאמרו המבקרים האופנתיים את אשר יאמרו: בעיני מזרל, האמן המגויס, המוגבל ככיסול (עיקר כוחו בחיתוכי-עץ וברישומים אף כי עסק גם בפיסול ובציור לתיאטרון וראיתי גם גואשים יפים שלו), הקומוניסט בעל המסר והרגישות

מהו סוד הקסם הלא-נמוג שיצירת מזרל מהלכת על חסידיה ושחוריה הרכים בכל רחבי העולם. לא אסתכן בניסיון להשיב תשובה ממזה אבל אין בליבי ספק שהוא עניין של תוכן ושל צורה כאחת. כעניין של תוכן, הוא קשור באותה דמות רימאנטית, מיוסרת, חזרת צימאון לחיים ותאויה לעולם. מין ואיגוד איריאלי שהוא גם ישר של

קורות חיים

פראנס מזרל (Masereel) נולד ב-1889 בפלאנקנברג שבבלגיה. בן להורים אמידים, גדל והתחנך בגנט. החרט, המאייר ואמן חיתוכי-העץ הצעיר היה בן 25 בעת פרוץ מלחמת-העולם הראשונה. עד אז כבר הספיק לאייר ספרים רבים: של המשורר הסימבוליסטי-מודרניסטי הנוער באותם ימים אמיל ורהארן, של הצרפתי רומן רולאן, מחבר קולא ברוניון וז'אן קריסטוף, ובעיקר של הסופר הצרפתי הנפלא שארל-לואי פיליפ (1874-1909). מחבר הסיפור בר' דה מונפארנאס, שכמעט שאינו מוכר לקוראי עברית. מלחמת-העולם עשתה למזרל מה שעשתה לרבים מבני דורו שלא נפלו בשדות פלאנדריה, בדארדאנלים או בשדות-קטל אחרים. בהשפעתה הפך מאמן פלמי פרובינציאלי לאמן אירופי בעל מסר אוניברסלי. לבן-ארצו הגרי ואן דה ולדה אמר: „לפני המלחמה מצאתי סיפוק רב בריאליזם פלמי גס: קארניוואלים וריידים, מחולות מתחת כיפת השמיים, זונות ומלחים... יש לי ערימות שלמות של מיתווים שרשמי מן החיים — ברחובות, בחצרות, בבתי-מרוח גסים. תמיד עבדתי קשה... אבל משמעותם העמוקה ביותר של כל הדברים האלה נעלמה מעיני, ואני מרגיש שהמלחמה תרמה הרבה לפקוח את עיני.“ תומאס מאן כתב עליו: „הוא היה כישרון חושני רגיל, אמן מן השורה, רושם רישומים בפונדק-בירה בלגיים. המלחמה הפכה אותו לדמות רוחנית, קול מצפונם של בני-אדם.“

מזרל נפטר באביניון שבצרפת ב-1972 והוא בן 83 שנה. בשנה הבאה ימלאו 100 שנה להולדתו.

שהם במובן ידוע חיי האדם-באשר-הוא. והרפתקה נפלאה זו עשירה בפרצופים ובהתנסויות, אין משלה בזיווג זה שהיא מזווגת תענוג וכאב, אושר ועצב, שימחה ומרירות — חיים שאלהים אנו מוטלים, אין אנו יודעים מניין, ואשר מהם נילקח יום אחד, שוב: קרוב לוודאי בלי לדעת מדוע. האיש הניצב לפנינו אינו דרשן-מוסר, מחנך, שומר תומתן של נפשות, אף לא קנאי חד-סיטרי לאמונתו. כאן לפנינו חבר טוב — בחור טוב-לב, בן, תמים, הממזה את חייו עד תום ואם הוא מותח עליהם ביקורת, עליהם ועל עיוותיהם וסילופיהם, הרי אינו עושה זאת מתוך אכזבה מרה כי אם ברגש טיבעי, בלתי-מעושה... האין זה נוסך בנו אמון בלתי-רגיל בו כבר מן ההתחלה?

אכן, זוהי רק התחלה [הדברים נכתבו ב-1926 במלואת למזרל 37 שנים — נ.ז]. אבל כאן האמון הוא במקומו כפי שיקרה אך לעיתים רחוקות בימי מבוכה אלה, שבהם נביאים מחרשים זה את קולו של זה ותגרנים מכריזים על סחורתם מימין ומשמאל, אמן — איזו מעלה נדירה היא בימינו! איזו הזדמנות! איזו אפשרות בלתי-רגילה! במחיצת יצירת-אמנות המציעה אותה, חייב אדם להעניק זכות-קדימה למילה מאשרת ומעודדת זו, לתבונה נדירה זו, לאפיק בר-מזל זה לפורקן ירגשי — בקצרה, לצידה האנושי-המוסרי של אמנות. דברים נפלאים. עוד יותר מפני שהם כאים מפיו של אדם שכל יצירתו משקפת את זיקתו העמוקה לצד האמנותי, בלתי-אנושי של האדם נות, אדם שרק בשנותיו המתקדמות הכריע לסובת האנושי וכנגד הרמוני שממשלתו לא נחלץ לגמרי עד סוף ימיו.

רומה שרק אמן כמזרל יכול היה להוציא מפי תומאס מאן — אדם שהכל היה לו לכר מאותו אמן פשוט שמצא במזרל — רברים מעין אלה ב-1926. ותומאס מאן מסיים:

כשאתה עובר על פני דפים אלה, הטבל את עצמך בתעלומה הגדולה של חלום זה של חיים כאן עלי אדמות. הבל הוא ואין שהרי שופו שהוא נמוג לאין. אבל בכל מקום באין הזה נמצא האניסוף בהישגיד, מעורר אותה, את האין, לחיים. הבט והתענג והנח לשימתך, למראה עיניך שתעמיק באמון זה של אנשים אחים.

גרשון קניספל:

מזרל במוסיאון חיפה

פראנס מזרל זכה לפופולאריות רבה ב„יישוב“ הישראלי של שנות ה-40 וה-50, בייחוד בהתיישבות העובדת. למעשה שימש אחד מצלעות השרי לוש האמנותי המקורש שכלל, בנוסף לרבים מתוך ספריו רבי התפוצה, גם את החמוניות הידוע של ואן-גוך ואת נושאת הפרחים האינדר מכסיקנית פרי מיכחולו של האמן המכסיקאי ריגו ריפרה.

העולם הזה, אדם הבא להשתתף עימנו בסיב לותינו, לסעודם מהנאותינו, לחלוק עימנו את חולשתנו ולדעת את טעם התבוסה הסופית שהיא אולי נהרה אחרונה, חסר שלפני האפלה. כעניין של תוכן, אין ספק שגדולתו של מזרל קשורה בתאום המושלם שבין חומריתו וסגפנותה של ראיית העולם הדתית-הקומוניסטית שלו לבין השחור-לבן המחמיר של חיתוכי-העץ שבכאן. כמה יפה עשה כשבחר להציב בשער „ספר השעות“ שלו את שתי המובאות משל וולט ויטמן ורומן רולאן:

ראו! לא דרשות באתי לדרוש באוזניכם, ולא חסד-מעט לגמול: כשאני נותן, אני נותן את עצמי.

... את התענוגות ואת המכאובים, את התעלולים ואת המהתלות, חוויות והבלים,

פראנס מזרל: מורטרט עצמי

קש וחציר, תאנים וענבים, פירות בוסר עם פירות בשלים ומתוקים, ורדים וגרגרי יער, דברים שראיתי, קראתי, ידעתי, חוויתי, דברים שהיו לי!

כבר תומאס מאן, במבוא הנפלא שכתב לאותו רומאן ב-1965 „חיתוכי-עץ“, עמד על כך שאין שום צורך לקרוא מובאות אלו במקורן כדי לחרור לרוחו שהיא רוחו של:

אמן המסביר במילים הקרובות לליבו שאין לו שום כוונה ללמד אותנו מוסר או להתרועע בנו; שרצונו לא רק לתאר חלק נבחר בקפידה של עצמו כי אם את כל-כולו. כוונתו להציג את עצמו כמות שהוא. חיייו הם חיים שהוקדשו ליעוד כלשהו. חיי יחיד